

فصل تازه انتشار قدیمی ترین روزنامه شرق ایران، امروز آغاز می شود

۲۱ هزارمین سلام

روزنامه خراسان چگونه طی ۱۱۴ سال، به فعالیت مطبوعاتی خود ادامه داد و مردمی باقی ماند؟

جواد نوائیان رودسری
culture@khorasannews.com

امروز روزنامه خراسان ۲۱ هزارمین شماره خود را منتشر می کند؛ ۲۱ هزار روز مهمان خوانندگان خوش سلیقه و باریک بین بودن، نعمتی است که کمتر روزنامه‌ای در تاریخ ایران، از آن بر خوردار بوده. در این مدت، روزنامه خراسان، از یک روزنامه محلی، به یک روزنامه ملی، با تأثیر گذاری بالا تبدیل شد؛ در رویدادهای مهم فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، به ایفای نقش پرداخت و بسان معتمد مردم، به سراغ مطالبات آن هارفت و همیشه سعی کرد، پاسخگوی نیازها و خواسته‌های مخاطبان خود باشد. امروز و هم‌زمان با انتشار

۲۱ هزارمین شماره روزنامه خراسان، این رسانه دیرپای کشور، با وجود همه سختی ها و چالش هایی که پیش روی روزنامه‌های چاپی کشور قرار دارد، همچنان برپا ایستاده است و با توانمندی یاران و همکاران دلسوزی که در این مجموعه مطبوعاتی مشغول به کار هستند، همچنان اثر گذاری خود را در عرصه رسانه‌ای کشور حفظ می کند. روزنامه خراسان، طی ۲۱ هزار شماره خود، همواره روندی رو به رشد را طی کرده است؛ این روزنامه که ریشه‌های تاریخی آن به دوره مشروطه و تکاپوهای مطبوعاتی بزرگانی همچون سیدحسین اردبیلی و ملک الشعرای بهار بازمی گردد، به لحاظ معنوی، پیشینه‌ای ۱۱۴ ساله دارد، هر چند که به صورت رسمی، از اول تیر ماه سال ۱۳۲۸ کار خود را آغاز کرده و تقریباً بی وقفه تا امروز، انتشار یافته است. این که از کلمه «تقریباً» استفاده می کنیم، از آن روست که خراسان نیز، مانند همه مطبوعات

حامی انقلاب اسلامی و در راستای حمایت از خواست مردم، اواخر پاییز و اوایل دی ماه سال ۱۳۵۷، در اعتراض به اقدامات رژیم پهلوی، از انتشار خودداری کرد و به اعتصاب سراسری پیوست. از این رو، وقفه‌ای در انتشار روزنامه پدید آمد که البته، بخشی از تاریخ افتخارات روزنامه خراسان محسوب می شود و باید آن را در دیف برگ‌های زرین تاریخ این روزنامه دیرپا منظور کنیم.

یکی از نکاتی که باید آن را در بررسی تاریخی روزنامه خراسان به مناسبت انتشار ۲۱ هزارمین شماره این روزنامه مدنظر قرار دهیم، تلاش بی وقفه دست اندرکاران آن برای تطبیق روزنامه، با نیازهای هر دوره است. هر چند ماهیت روزنامه خراسان، از زمان انتشار تا امروز، ماهیتی فرهنگی واجتماعی است، اما در زمان نیاز، هرگز از ورود به مباحث سیاسی و انتشار مطالبی که هم باعث افزایش اطلاعات باشد و هم

دوره دوم: (شماره‌های ۷۰۰۱ تا ۱۴۰۰)

۱۳۷۶/۹/۱۱ تا ۱۳۵۲/۵/۲۶

این دوره، دوران بلوغ روزنامه نگاری در روزنامه خراسان است. هر چند که به دلیل حاکمیت اختناق بر فضای مطبوعاتی دهه ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰، خبرنگاران و دست اندرکاران روزنامه قادر به مانورهای محتوایی زیادی نیستند و عملاً باید خود را در محدوده فعالیت های اجتماعی و در حد کمتری، فرهنگی محصور کنند، اما با اوج گرفتن انقلاب اسلامی، در سال ۱۳۵۷، روزنامه خراسان به ویژه در پاییز این سال، دوباره به سوی فضای سیاسی دلخواه مردم خیز برداشت. روزنامه خراسان از ۲۶ آبان سال ۱۳۵۷ تا ۱۸ دی ماه این سال، به مدت ۵۲ روز، در اعتراض به سفاکی رژیم شاه، منتشر نشد و عملاً با جریان مبارزاتی ملت همراه و همگام بود. بعد از این تاریخ نیز، روزنامه خراسان با انتشار گزارش های ویژه و انعکاس اخبار راهپیمایی ها در قالب مکتوبات و عکس، نقش مهمی در اطلاع رسانی جریان انقلاب اسلامی شهر مشهد داشت. در این جا باید از مرحوم حسن اسلامی و عکس های طلایی او یاد کنیم که در صفحات روزنامه خراسان آن روزها منتشر شد و بخشی از تاریخ انقلاب اسلامی در مشهد را ثبت و جاودانه کرد. روزنامه خراسان با پیروزی انقلاب اسلامی، وارد عرصه جدیدی شد و بعد از آزمون و خطاهای مختلف، توانست جایگاه مطبوعاتی خود را در استان باز هم ارتقا دهد. با آغاز جنگ تحمیلی در شهریور ۱۳۵۹، روزنامه خراسان نه فقط در پوشش خبری حوادث جنگ، بلکه در پوشش اخبار مربوط به پشت جبهه ها که در خراسان و به ویژه در شهر مشهد جریان داشت هم، بسیار فعال بود. امروزه تهیه آمار دقیق شهدا و ثبت نام برخی از نخستین شهیدان دفاع مقدس خراسان، بدون مراجعه به بایگانی این روزنامه ممکن نیست. افزون بر این ها، روزنامه به تدریج خود را از بند تلکس های خبری مربوط به خبرگزاری های مشهور ملی و بین المللی، برای اخذ خبر های خارج از استان، به ویژه اخبار مربوط به جنگ، ها کرد. شهید محمدرضا امامی، تنها شهید خبرنگار مطبوعات استان خراسان در دوران دفاع مقدس، از کسانی بود که در انتشار و انعکاس اخبار مستقیم و بدون واسطه جنگ تحمیلی در روزنامه خراسان نقش داشت. گزارش مشهور او از عملیات والفجر ۸، یکی از بهترین گزارش های خبری از مناطق جنگی است که در این روزنامه منتشر شد. شهید امانی چند ماه بعد از این گزارش، در ۲۶ دی ماه سال ۱۳۶۵، به شهادت رسید. روزنامه خراسان در انعکاس اخبار مربوط به رحلت حضرت امام خمینی (ره) و رویدادهای بعد از آن نیز، فعالیت های عمده خبری داشت؛ تلاش هایی که برای توسعه فعالیت های رسانه‌ای روزنامه خراسان صورت می گرفت. این رویکرد بعد از تأسیس مؤسسه فرهنگی و هنری خراسان، وارد مرحله جدیدی شد.

پیش از پیروزی آن بود و تنها، بعد از استقرار مشروطه و به دلیل اقدامات تندروها و افرادی که عموماً مشکوک به ارتباطات مخفیانه خارجی و وابستگی به فرقه‌های ضاله بودند؛ نظریات مخالف خود را ابراز کر. در تحسن شیخ و پراشش در حرم حضرت عبدالعظیم (ع) روز سوم تیر ماه سال ۱۲۸۶ و پس از آن آغاز شد که مشروطه خواهان تندرو و ضد دین، در اقدامی توأم با خشونت، در ۱۲ خرداد همان سال به دفتر روزنامه «صبح صادق»، به مدیریت مرتضی قلی خان مؤید الممالک که اصول پیشنه‌ادی شیخ فضل... نوری را بر ای مشروعه شدن مشروطیت، در یک صفحه کامل منتشر کرده بود، هجوم بردند و بعد از تخریب و انهدام وسایل، مؤید الممالک را به شدت مضروب کردند؛ پس از این هجمه، در ۲۸ خردادماه نیز، مخالفان در اقدامی ناشایست و غیر قابل توجیه، به مجلس عزای فاطمیه که بانی آن شیخ شهید بود، هجوم بردند و مانع برپایی مجلس عزاداری شدند (این ها رویدادهایی است که معمولاً به چشم مخالفان شیخ فضل... نوری نمی آید). پس از این اتفاقات، تلاش شیخ فضل... برای انتشار نظرات و انتقاداتش در مطبوعات به جایی نرسید و تندروها اصلاً مجال اظهار نظر رسانه‌ای به وی ندادند. این بود که به همراه تعدادی از همفکران و شاگردانش، به حرم حضرت عبدالعظیم (ع) رفت و در آن جا متحصن شد و به علما و روحانیون پیمان داد که اگر مایل هستند در جمع متحصنان شرکت کنند. بعد از سه،

توانند تحلیل و برآورد مناسبی را از اوضاع در اختیار مخاطب قرار دهد، خودداری نکرد و بر کنار نبوده است. آن چه در جریان نهضت ملی شدن صنعت نفت یا انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی هشت ساله و دیگر حوادث و رویدادها در روزنامه خراسان مورد توجه قرار گرفت، در همین راستا و با رعایت همین اصل بوده است. روزنامه خراسان، طی ۲۱ هزار شماره‌ای که منتشر کرده و با هدف رعایت حقوق مخاطبان، موضوع تدوین و تعریف صفحات، ویژه نامه‌ها و همچنین، نوع محتوای مورد نیاز و قابل انطباق با شرایط موجود را مورد توجه قرار داده است؛ به عنوان مثال، هر چند تهیه خبر و انجام مصاحبه، به عنوان دورویکرد تولید محتوای اصلی روزنامه، همواره مورد توجه بوده، اما از همان نخستین شماره‌های دوره جدید انتشار روزنامه خراسان که امروز به شماره ۲۱ هزارم رسیده، فعالیت‌هایی مانند ترجمه، دریافت

دوره سوم: (شماره‌های ۱۴۰۱ تا ۲۱۰۰)

۱۳۷۶/۹/۱۱ تا ۱۴۰۱/۵/۱۴

خراسان در دوره سوم، یکی از پر فراز و نشیب ترین ادوار خود را پشت سر گذاشت. این روزنامه، بعد از موفقیت های گسترده در عرصه مطبوعاتی کشور، بالاخره از پنجم بهمن سال ۱۳۷۷، ر سما به روزنامه‌ای کشوری تبدیل شد و در دیف روزنامه‌های کثیرالانتشار قرار گرفت. از این زمان به بعد، حیطه فعالیت‌های مطبوعاتی روزنامه خراسان افزایش یافت؛ به تدریج در استان های خراسان شمالی، رضوی و جنوبی، دست به ایجاد نشریات اختصاصی؛ د تا فضای محلی خود را در این مناطق حفظ کند. دایره این فعالیت‌ها در دهه ۱۳۸۰، به انتشار روزنامه در استان های گلستان و سیستان و بلوچستان هم کشیده شد و خراسان را به روزنامه غالب در شرق کشور تبدیل کرد. افزون بر این ها، خراسان به یکی از محتوا سازترین مطبوعات کشور تبدیل شد؛ تقریباً در بیشتر مناسبت های مهم رویدادهای تأثیر گذار، خوانندگان خراسان که حالا در اقصی نقاط کشور مشترک روزنامه بودند، انتظار ویژه نامه‌های محتوایی خراسان را می کشیدند؛ این ویژه نامه‌ها از منظر تولید محتوا و کیفیت تهیه مطالب، در عالی ترین تراز ممکن قرار داشت. افزون بر ویژه نامه‌های سالانه که با عنوان سالنامه خراسان منتشر می شد و روزگار انتشار سالنامه‌های مطبعه خراسان را در یک قرن قبل به یاد می آورد، ویژه نامه‌های دفاع مقدس، خراسان فرهنگی، مجلات رصد، گفتمان الگو و خراسان دیپلماتیک نیز، به مجموعه مطبوعاتی خراسان اضافه شد و اعتباری فراوان برای این روزنامه دیرپا، به وجود آورد. در عرصه تولید محتوای خبری هم، روزنامه گام‌های مؤثری برداشت؛ استفاده از نیروهای تحصیل کرده که بعضاً دارای مدارک کارشناسی ارشد و دکترا بودند، خراسان را وارد مرحله بسیار ویژه‌ای از تحلیل و تولید محتوا کرد. اوایل دهه ۱۳۹۰، مؤسسه فرهنگی هنری خراسان، با توجه به شرایط ایجاد شده در فضای رسانه‌ای کشور، به سوی حضور مؤثر در فضای مجازی گام برداشت؛ تکمیل و اصلاح پایگاه اطلاع رسانی روزنامه خراسان، تأسیس «آخرین خبر» و «خراسان آنلاین» از مهم ترین گام‌هایی بود که در این مسیر و برای تأمین نیاز و رضایت مخاطبان برداشته شد. روزنامه خراسان طی این دوره، به ویژه در ایام مذاکرات برجام، از معدود رسانه‌های کشور بود که با اعزام خبرنگار به محل برگزاری مذاکرات، اخبار و گزارش های دست‌اولی را به مخاطبانش ارائه می کرد. توجه به موضوع روزآمد بودن در دوره سوم، باعث شد که با وجود کود گسترده اقتصادی و بحران های مالی موجود بر سراهالی مطبوعات، روزنامه و مؤسسه فرهنگی هنری خراسان، بار ناشی از این تغییرات ناگهانی را از سر بگرداند و با همکاری مؤثر نیروهای خود، زمینه را برای ورود دوره چهارم، فراهم کند؛ دورانی که هفت هزار شماره بعدی، باید در آن انتشار یابد و تحلیل و بررسی آن، احتمالاً باید در سال ۱۴۱۶ خورشیدی به مخاطبان عزیز روزنامه ارائه شود.

دوره نخست (شماره‌های ۱ تا ۷۰۰)

۱۳۵۲/۵/۲۶ تا ۱۳۲۸/۴/۱

این دوران، دوران شکل گرفتن ساختار روزنامه خراسان است. محتوای روزنامه را در این دوره، می توان به دو بخش تقسیم کرد؛ بخش نخست مربوط به پیش از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و بخش دوم، مربوط به بعد از آن است. تا پیش از کودتا، محتوای روزنامه، با وجود غلبه محتوای اجتماعی و فرهنگی، گاه به مسائل سیاسی ورود می کند که عمده ترین آن، ماجرای ملی شدن صنعت نفت است. با این حال، در همین دوره رونق نوشته‌ها و گزارش های سیاسی، خراسان تمرکز فعالی روی مطالبات اجتماعی و حتی اقتصادی مردم دارد؛ توجه به موضوع راه اندازی ایستگاه راه آهن مشهد، توجه به تأسیس دانشکده پزشکی مشهد و در پی آن، دانشکده ادبیات، از عمده فعالیت های روزنامه در این دوره محسوب می شود. محتوای خبری روزنامه از همان نخستین شماره‌ها، با همت خبرنگارانی مانند مرحوم ملکی، ضریب نفوذ آن را افزایش می دهد؛ اخبار در روزنامه خراسان، به ویژه اخبار محلی مربوط به مشهد و استان، بسیار جزئی و دقیق است؛ مثلاً در سیل خردادماه سال ۱۳۲۹، خراسان عملاً نقش محوری را در اطلاع رسانی نیازهای سیل زدگان ایفا می کند و با ایجاد ستون مخصوص و درج اطلاعات دقیق، باعث توجه مردم مسئولان به ظرفیت رسانه‌ای خود می شود. در حوزه اخبار حوادث نیز، کار خراسان دقیق و بی نقص است؛ افزون بر اخبار روزانه که با همت خبرنگارانی مانند توپ ریز تهیه و منتشر می شد، کار روی پرورنده حسن اورنگی و عباسعلی ظرفیان و انتشار سلسله وار و دقیق اعترافات آن‌ها در جریان نخستین قتل‌های زنجیره‌ای شناخته شده در مشهد، باعث شد که نه فقط در آن دوره، بلکه حتی امروز نیز، گزارشی بی نقص از آن واقعه در اختیار داشته باشیم. از سوی دیگر، روزنامه خراسان در بیان حوادث و رویدادها، قصد ارائه مطالب زنده را به مخاطبان ندارد؛ گزارش مشهور طبعس که توسط خبرنگار این روزنامه، اواخر سال ۱۳۲۸ و اوایل سال ۱۳۲۹ تهیه شد، یکی از بی نظیر ترین منابع برای ارزیابی شرایط و اوضاع اقتصادی واجتماعی استان خراسان در این برهه تاریخی است و می تواند دستمایه مطالعات دقیق تر و گسترده تر باشد. روزنامه خراسان، اوایل دهه ۱۳۳۰ و با رونق فعالیت مطبوعات، عرصه‌های گوناگونی را در قالب اختصاص صفحه و انتشار ویژه نامه مورد توجه قرار داد؛ انتشار صفحه روزشی و پوشش اخباری مانند در گذشت جهان پهلوان تختی، انتشار ویژه نامه بانوان که یکی از نخستین نمونه‌های از این قبیل در استان خراسان بود و نیز، ویژه نامه‌های مناسبتی، مانند ویژه نامه زلزله فردوس و دشت بیاض در سال ۱۳۴۷ که با همت داریوش ارجمند نوشته و به زیور طبع آراسته شد، از مواردی است که می توان به آن‌ها اشاره کرد.

ناشنیده‌ها از زندگی سیاسی شهید شیخ فضل... نوری در سالروز شهادت او

نخستین مجتهد رسانه‌ای تاریخ ایران

رودسری—امروز، سالروز شهادت شیخ فضل... نوری است؛ مجتهدی که در عصر مشروطه، علّم مشروطه مشروعه را بر افراشت و کوشید تا در آن بلوا و بلبشویی که مشروطه خواهان تندرو و به راه انداخته بودند، راه را از بیراهه تمایز دهد و مردم را در باره وسوسیری که در پیش دارند، آگاه کند. شاید در میان افرادی که به مخالفت با مشروطه خواهان تندرو برخاستند، هیچ کس به اندازه شیخ شهید، آماج حملات و توهین های سخت قرار نگرفت و افزون بر این، حرف‌ها، سخنان و دیدگاه‌هایش سانسور نشد. نگاهی به زندگی و اقدامات شیخ فضل... نوری نشان می دهد که او، علاوه بر جایگاه رفیعی که در حوزه فقا هت داشت، از هوش سیاسی بسیار بالایی برخوردار بود؛ شیخ شهید، به خوبی بازی های سیاسی و فریبکاری ها را تشخیص می داد، در تحلیل، بسان یک سیاستمدار کهنه کار رفتار می کرد و نقد او، مبتنی بر منطقی بود که آحاد جامعه، قادر به درک و شناختن آن بودند. انعکاس این منطق قوی را می توان در مجموعه «لویح» شیخ فضل... نیز

نوری دید؛ این لویح که به «روزنامه آقا شیخ فضل...» نیز شهرت دارد، با هدایت و مدیریت شخص وی و توسط یاران و همفکرانش، در دوران تحسن شیخ شهید در حرم حضرت عبدالعظیم (ع) انتشار یافت و امروزه، یکی از مهم ترین اسناد در دسترس، برای مطالعه افکار و دیدگاه‌های سیاسی شیخ فضل... نوری و جناح طرفدار مشروطه مشروعه محسوب می شود. شیخ شهید، نخستین مجتهدی بود که در عصر مشروطه، به فکر انتشار جریده و روزنامه افتاد؛ او به خوبی دریافته بود که مخالفان مشروطه مشروعه، چگونه از ظرفیت مطبوعات برای اشاعه افکار خود استفاده می کنند.

■ ماجرای تحسن در حرم حضرت عبدالعظیم (ع)

توجه شیخ فضل... نوری به اهمیت مطبوعات، از نخستین گام‌هایی که در نهضت مشروطه برداشت، آغاز شد. شاید خیلی ها، به دلیل بمباران رسانه‌ای مخالفان شیخ شهید، این موضوع را ندانند که او، از حامیان مشهور مشروطیت،

چهار روز، ۱۸ نفر از علمای مجتهد، ۵۰ واعظ و روضه خوان، ۳۰۰ طلبه و دوستان نفر از کسبه و نزدیک به هزار نفر از عموم مردم، به شیخ شهید پیوستند. سخنرانی های شیخ شهید و پراشش در حرم حضرت عبدالعظیم (ع) نقش مهمی در پیداری مردم داشت، اما برای انتشار این مطالب، نیاز به تریبونی قوی تر و کارآمدتر بود. به همین دلیل، شیخ فضل... نوری به فکر انتشار این مطالب در قالب جریده و گاهنامه افتاد. این جریده که به «لویح» شهرت داشت، هیچ کدام از روزنامه‌های آن زمان شبیه نبود؛ در واقع باید آن را گزارشی مفصل بدانیم که با عنوان «لویح» در اختیار مردم قرار می گرفت. متن آن توسط همفکران و احیاناً شاگردان شیخ شهید نوشته می شد و به تأیید وی می رسید. مطالعه این نوشته‌ها، دلیل «لایحه» نامیده شدن آن‌ها را به خوبی نشان می دهد؛ در لغتنامه‌های فارسی، یکی از معانی لایحه، «نامه مفصل» است و مکتوبات شیخ فضل... نوری که در قالب روزنامه «لویح» انتشار می یافت، نامه‌های مفصلی بود که با انشایی محکم، برای بیان اعتقادات و انتقادات او به رشته تحریر در می آمد. از منظر نگارشی، لویح با گزارش های تنظیمی روزنامه‌های آن دوره فرق اساسی

